

В българската историческа литература се посочва като основна форма за съпротива и борба срещу османското робство хайдутството и развитието му през годините на това робство.⁵⁶ Проследяват се и се анализират зараждането и развитието му като явление в съответствие с обществено- историческите процеси, започнали с настъпилото робство и развили се до Освобождението. Разглеждат се отделните етапи и степени на развитие на хайдутството в различните райони като се подчертава, че в своето съдържание като форма за съпротива срещу поробителя хайдутството е и с дълбоко социален характер.⁵⁷ Личното отмъщение като начало на съпротивата битува наред с разбойничеството като социален протест и като начин за препитание. В този смисъл може да се предполага, че някакъв вариант на хайдутство е съществувал и преди робството, но с неговото настъпване, оставайки същностен, социалният елемент постепенно се съчетава с активно заетите механизми на етническото самосъзнание и впоследствие в късните прояви на хайдутството и четническото движение основен принцип става борбата срещу етническия противник.

Тези моменти имат своето място в хайдушкия фолклор, въткани в отделни мотиви и цялостни сюжети, в образната му система. Това е така, защото исторически хайдушкият фолклор е не само свързан, но и възниква като резултат от исторически сложилата се ситуация, породила хайдутството като явление, той го съпътства⁵⁸ и е реакция и отношение именно в тази ситуация. Той трябва да „свърши“ определена работа - да обнови идеите на съществуващата художествена система, за да се появят образите на „вехти войводи“ и стари хайдути. Процес, започнал още в юнашкия епос, в който се осъществява смяна на природно-митологичното равнище със социално-историческото в епическия образ и Марко от културен герой, борец се за завръщането на природното благо, става борец за социална и политическа свобода и независимост.⁵⁹

Задълбочаването на този процес се засилва в хайдушкия фол-